

Párisi Levél.

Páris, 1898. mart.

(Mozgalmak a franczia kath. klerusban. „La volonté de vivre“ Charbonnel Victor abbétól. 1. köt. 12-ed rét. Consistorialis választások a reformált egyházban.)

Szerkesztő Úr!

Emlitettem volt egy levelemben, hogy Franciaország egyik nyugati megyéjében néhány kath. pap a protestantizmusra tért át, a kik aztán híveiknek nagy részét is magukkal vonták. E mozgalom Franciaország más részeiben is követőkre talált, s most egyik déli megye felé fordul a közfigyelem. Átalán az alsó papságnál érezhető, hogy a babonáktól megundorodott és meggyűlölte a szolgátságot, s egy titkos forradalom van folyamatban, mely időről időre kitör. Azok a papok, a kik a lelkiismeretnek nagyobb szabadságot és több értelmi világosságot akarnak, szükségét érzik az egyesülésnek, hogy legyen a működésre központjuk. Megjegyzendő, hogy itt nem azokról beszélek, kik nyilvánosan és véglegesen szakítottak a katholicizmussal és a kik közül némelyek átléptek a protestansokhoz és miután a prot. theol. facultásokon vizsgáztak, lelkészek lettek. Annak a mozgalomnak előmozdítója Bourrier, ki maga is r. kath. pap volt és jelenleg prot. pap egy Páris melletti egyházban. Bourrier egy nagyon értelmes és munkás ember, ki teljes odaadással munkál régi testvérei felszabadításán.

Néhány más kath. pappal, kik mint ő, elhagyták a kath. egyházat, lapot alapított e czim alatt: „*Le Chrétien français*,“ melynek szerkesztésében, a kath. klerus tagjait s a katolikusokat átalán tartják szem előtt. Még szolgálatban levő nem egy kath. pap öntötte ki e lapban szíve keserveit. És ezt a lapot minden félévgyázat ellenére is nagyon olvassák a kath. klerus tagjai.

Hadd álljon itt néhány sor e lap első számaiból, melyek fogalmat adnak annak irányáról.

„Mi mindnyájan papok vagyunk: világi papok, szerzetesek, irgalmasok. Némelyek már kiléptek a római egyházból, mások még benne vannak és annak hierarchiája alatt; mindnyájan akarjuk a vallási reformot, a megújított katholicismust, akarunk oly kereszténységet, milyent az apostolok, Jézus beszédének egyedüli hiteles magyarázóí alapítottak. A pápaság reánk nézve csak emberi intézmény: tisztelendő, ha a dogmatikai tévedéseket és találmányokat félre teszi; elitelendő, ha a keresztényellenes kiváltságok fennhíjázásában makaesul megmarad...“ Egy más számban pedig ezt írja: „Többen vannak, kik a kath. egyházból kiléptek, hogy szabadon prédikálják az evangeliumot, de még többen azok, a kik így gondolkoznak, de a kiknek bent kell maradniok és munkálniok a kath. egyház reformján. Kétségtelen, hogy azok szemében, kik a kath. egyházat elhagyták, ez utóbbiak esalódnak, ha azt gondolják, hogy hozzájárulhatnak a katholicismus reformjához, annak kebelében maradvá.

A mult eléggé megtanithatta volna e tekintetben. Reformot próbálni a kath. egyházban? Hiszen hogy ha egy pap igen szabad-
elvének látszik eszméiben, függetlennek eljárásában, püspöke mind-
járt megtanítja engedelmességre, vagy őt összetöri. Éppen ez történt most Dél-Franciaországban a pamiers-i egyházmegyében is. Egy pap ezeket mondotta: „A klérus unatkozik. Arra kárhoztatják, hogy a megholtakkal, az emlékekkel éljen, de az azt kívánja, hogy az élőkkel éljen. A levegő, mely környékezi, nem az övé; idegenben, árnyvilágban él, apa és anya nélkül.

Család nélkül léte gyökértelen, saját hazájában száműzötten él. Ilyen életnek a terhe és sulya nem idézie- elő minden oldalról ugyanazt a lázongó kiáltást? Fel fogja-e a római egyház fogni ez intést? Összhangba fog-e jőni az új idővel? Ez a megoldandó feladat. De a papoknak s főleg a fiataloknak le kell rázni a mozdulatlanságot, a sirleplet, és ki kell jőni a sekrestyéből a társadalomba, mely többé nem hisz nekik és új ismeretséget kötni a világgal, mely őket nem ismeri. Ezt susogja, ezt mormolja minden, s később fogja mondani hangosabban. A felebbvalóknak erről van tudomásuk, de hol a bátorságuk, hogy megtörjék a hallgatagságot, mely az egyháznak nagy törvénye? Szükség, hogy ez a hallgatagság megtöréssék és a szabad megvitatás uralma nálunk bekövetkezzék.“ E sorok a vidéken nagyon olvasott lapban, a toulouse-i politikai ujságban közöltettek. Más hasonló ezikkek is követték ezt, melyek az

egyházmegyében nagy hatást keltettek, s a klerikálisok közt nagy megbotránkozást. A mint várni lehetett, a parniers-i érsek nem késett megtudni a papnak nevét, ki szívet így kiöntötte. Megbüntették azonnal, száműzték egy az ariège-i hegyek közé béveszett kiesiny faluba. De azért nem vesztette el a bátorságot, ismét irt és azt mondotta: „Nem vagyok az az ember, hogy magamat a felelősségtől megfoszszam . . . mikor eljön az óra, azt teszem, hogy mindenek megismerjenek, és meg fogják látni, hogy nem egyedül vagyok az egyházmegyében, a ki így gondolkozik és escelekszik.“ A közel jövő meg fogja mutatni, hogy mi van e dologban. S e szabadság mozgalmat, mely az ország déli részében mutatkozik, hasonló követi a nyugati és északi részben is. A mozgalom elég komoly arra, hogy a kath. sajtót nyugtalanítsa. Több kath. lap jelezte a veszélyt. Egyebek közt az ultramontan „La vérité“ ezeket írja: „Veszélyes mozgalom indult meg e pillanatban a klérusban, melynek fontosságát nem szabad sem nagyítani, sem félreismereni. Ez annak a szabad szellemnek a folytatása, mely Laménais-vel kezdődött, s mely magával vonta Guettée abbét, a szerencsétlen Hyacinthe atyát, Michaud abbét, Michont és még másokat, és a mely ma a klérus ifjabb tagjai egy részénél munkál. Az alatt az ürügy alatt, hogy egy igazabb és az evangéliummal megegyezőbb kereszténységhez térnek vissza, csaknem elvetik a katholicismust.“ Egy papnak, ki az egyházat tüntetve hagyta el, hitvallását elemezve, ezt teszi hozzá: „E hitvallás nem különbözik azoktól az eszméktől, melyeket a klerus némely tagjai szóval vagy tollal kezdenek nyilvánosan kifejezni. Az megfelel a papok, ifjabbak és idősebbek nagy része lélekállapotának, kik nyugtalankodva s reformra és újításra vágyva abba a hitbe élék belé magukat, hogy a régi orthodoxia és hagyomány nem elégíti ki a jövőt. Már többen vannak, kik egyetértenek s szerepre törekeshnek a klerus keblében, és a keresztény demokratia eszméire, a népre való hatásra támaszkodnak. . . A veszély annál nagyobb, nézetünk szerint, mert talán nem látszik. Egyfelől a legtöbbször bizonyos buzgalom, bizonyos apostoli szellem, mely nem mindig talál kielégítést a rendes papság teendőiben; másfelől bizonyos valóban szomorú dolgok, visszaélések, melyeket nem lehet palástolni, — különösen kedvezhetnek ez ugynevezett őskereszténységhez való visszatérés mozgalmának.“ A kath. lapnak e sorai elég jellemzők. S valószínű, hogy a ki azokat írta, csak egy részét ismeri a dolognak és hogy a papok száma, a kikre a szolgaság ólomsuly-

lyal nehezedik, sokkal nagyobb, mint képzeli. Mindenesetre azoknak a száma, kik a kath. egyházból kilépnek, napról-napra növekszik. Ez bizonyíték. Ezelőtt néhány évvel egy társulat alakult Párisban e czim alatt: „A papok munkája“. E társulat czélja befogadni és segíteni azokat a papokat, kik a kath. egyházat elhagyták és a protestantismusra tértek. Egy év óta a társulat forrásai, bár most nagyobbak, teljesen elégtelenek azoknak segélyezésére, a kik a protestantismusban keresik lelkiismeretük békéjét. Most azon fáradoznak, hogy kiterjesszék a társulatot és az említett Bourrier lelkes buzgalma folytán erejét növeljék, mire csaknem elkerülhetlen szükség van. Egy vendégházat kellene építeni, a hol a kilépettek pár hónapig megvonulhatnak és foglalkozhatnak a protestáns elvekkel, mielőtt arra határoznák magukat, hogy akár a polgári életbe lépjenek, akár prot. papi pályára.

Bourrier úgy vélekedik s szerintem helyesen, hogy a kath. egyházat elhagyott pap, azzal, hogy elhagyta, nem lesz mindjárt protestáns és lehet, hogy talán sohasem is lesz. E nézetet a választmány nagyon megfontolta. Sajnos, hogy félni lehet attól, nehogy a párisi prot. orthodoxok, kiknek kezében van főleg ez ügy, pártkérdést csináljanak belőle és az ő zsarnoki tekintélyüket tegyék a kath. egyház zsarnoki tekintélye helyébe. Ily módon nem nagyon bátorítanak azokat, kik Róma nyomasztó igáját lerázták s egy más hasonlót kellene felvenniök. Bárhogyan, a kath. papság e mozgalma figyelmet érdemel. Mi lesz e mozgalommal? Meg fogja-e hozni az eredményeket, melyeket annak előmozdítói feltételeznek? A jövő fogja megmutatni. Amyi bizonyos, hogy jelenben tíz volt kath. pap tanul a prot. theol. facultásokon, öt Párisban és öt Montaubanban. Ezek el vannak határozva, hogy prot. lelkészi szolgálatba lépnek. Mások pedig az egyetemen tanulnak, hogy tanárok legyenek. Az is tény, hogy némely kath. gyülekezet követte papját, elhagyta a katholicismust és a protestantismust karolta át, és most ugyanaz a pap lelkesze. Előttem ez látszik a legfontosabbnak a mozgalom jövőjére nézve. Nem lehet-e attól tartani, hogy a katolicusok e mozgalom miatt megkettőztetik azt a durva gyűlölséget, melyet ma Franciaországban a protestánsok ellen észlelhetni? Én úgy hiszem, hogy az ultramontanok látva a veszélyt, munkához látnak, hogy szokásuk szerint hazugsággal és rágalommal feltüzeljék úgy a fanatikusokat, mint a hitetleneket a protestánsok ellen. Nagy titkon megkezdették az antiprotetantismust. Nincs oly gyalázatosság, melyet az alantas

kath. lapok naponként szabadjára ne eresztenének a protestansok ellen. Ugy találják, hogy a protestansok igen nagy számmal vannak az állami hivatalokban, mindenféle eselt szőnek a protestansok, zsidók és szabadkőművesek ellen, kik Franciaországot eladják a külföldnek.

A politikai pártok szónokai a leghitványabb szenvedélyekhez beszélnek — a protestansok ellen. Az ember azt hinné, hogy XIV. Lajos kora tért vissza. Szerencsére a nép nagy részénél nem találnak visszhangra. Bolond szél fuj, de nem hajt meg, csak némelyeket itt és ott. A jezuizmus képzeleghet hatalmára nézve egy pillanatra, de mikor az ország látni fogja, hová akarják vezetni, hamar magához tér. A francia protestantismusnak erről az oldalról nem kell komoly veszélytől félni és az még sokáig vonzóerőt fog gyakorolni azokra, kik a katolicismusban nélkülözik az igazságot és szabadságot.

— Charbonnel abbé „La volonté de vivre“ könyvéről beszélve nem térek messze tárgyamtól. Lehetett olvasni a lapokban, hogy Charbonnel abbé többé nem pap s nem katolikus; s úgy hiszem, hozzá adhatom azt is, hogy protestáns sem még. Tényleg egy levélben, a hol magyarázza az egyháznak általa gondolt nemét, azt mondja, hogyha levetette Róma igáját, ezt nem azért tette, hogy egy más igát vegyen magára, hogy egy más éppen oly zsarnoki, de még kevésbé igazolt tekintély előtt hajoljon meg. Charbonnel egyike azoknak, kik legbuzgóbban fáradoztak a vallásoknak 1900-ban tartandó congressusa érdekében. E tárgyról a „Revue de Paris“-ban irt ezikke nagy hatást keltett 1895-ben s nevét mindenütt ismertté tette. Heves vita fejlődött ki e tárgyban. Miután megnyerte néhány főpapaak beleegyezését, azt visszavonták és az egész ügy megfenneklett. Sajnosan látta, hogy széleskörű eszméit, a közös vallási élet és eslekvés szükségének érzetét Rómában eretnekségnek itélték. Richard bibornoknak, a párisi érseknek erre fölvilágosító levelet irt, a mit meg éppen lázadásnak vettek. Ekkor visszavonult s keresztény böleselők és moralisták társaságában élt. Nem akart tovább is formuláknak alávetve lenni. E benső szemlélődés nem akadályozta meg, hogy lapokban és szemlékben időről-időre nevezetes ezikkeket ne írjon. Ezeknek mintegy összege most megjelent könyve: „La volonté de vivre“. E kötet szemlélődéseinek sorozata, melyek jelölik az utnak állomásait, melyeket az író követett, hogy megérkezze saját önállóságához. A könyv ezime mutatja, hogy szerinte a szellem

élete nem más, mint szabadakarat teremtése. „A leggyakrabban nem mi vagyunk, a kik élünk, hanem a világ az, mely él bennünk“. Valóban élni annyi, mint magamagának valódi ura lenni, minden idegen szolgálógot levetkezni s lényének benső törvényét valószínűsíteni — tulajdonképpen szabadnak lenni. De ez csak az első lépés, az első állomás, melyet a saját maga összeszedésével, megismerésével lehet eszközölni. Azután jön az ember a személyes, termékenyítő élethez, mely a második állomás. Nem elég az embernek magába zárkozni s bizonyos mystikus szemlélődésben élni. Új embert kell magában teremteni, szellemi embert, ez az élet munkája és ezéja, és ez életre akarójának kell az embernek lenni. Annnyival inkább szükség van ez akaratra, mert a szellemi élet sok összeütközéssel és akadálylyal jár. Ez összeütközésből születik az emberi nyomor érzete és a dolgok felsőbb rendjének érzete, melylyel csak úgy tud kibékülni, ha felismeri Isten akaróját s ima és bizalom által egyesül azzal. „A vallás az, a mi ekkor a lélek titkos mélységeiből elbuzog. Élni akarni, élni akarni minden akadály és külső fenyegetés, kor és halál ellenére — ez vezet esalhatatlanul a vallásra, az imára, mint a tragikus és szomorú keskeny utnak, hol erkölcsi életünk munkája halad, egyedüli eredményére“. . .

A könyv, melynek csak főbb gondolatát adtam, egy gyönyörű imával végződik. Ez ima az „ismeretlen Isten“-hez van intézve. Mely kifejezés alatt szerző az Istent érti, kit értelem meg nem határozhat, de a ki kijelenti magát a kegyes szívnek az igazságosság és szeretet törvénye által, ki a szellemnek világossága, ereje és öröme lesz. Ez imának nem az a formája, mint a rendes imáknak, de őszinteséget és vallásos gerjedelmet lehel.

„Oh Istenem! Élni akarok. Élni akarok általad, a világosság Istene által és a te tanácsaid szerint. Oh világosítsd meg kegyelmesen az én szívemet.

Fényeltesd a nagy igazságokat, melyek egemről a homályos esalképeket elűzik. Általad akarok élni, oh világosság Istene!

Oh Istenem élni akarok. Adj nékem böles és hív életet, melyet eszményi világosságod nem csak áthat, hanem mely gyakorlati szabályokat állit magának . . . Általad akarok élni lelkiismeretem Istene!

Oh Istenem! élni akarok. Élni, az az szeretni. Oh szeretet Istene! a jónak isteni vágyát akarom általad megismerni. A szeretet az igazi erkölcsiség. Tedd, hogy szeressek, oh életnek szelleme és

lángja, ki gerjesztesz minden szent aspiratiót. Tedd, hogy szeressek és jó legyenek. Általad akarok élni oh szeretet Istene!”

Egészen véve Charbonnel könyve egy őszinte vallásos szellemnek, mondhatnám valódi keresztény érzelemnek a benyomását teszi, de még nem érkezett a kereszténységhez, már a milyenek mi a kereszténységet felfogjuk. Nekem úgy tetszik, hogy ez ifju pap nagyon is a mystikusokon és az „Imitation“ keresztül nézi az evangéliumot. De az igazság ama szonjuhozásával, a világosság ama szükségérzetével, azzal a meleg szívvvel és egyenes lelkiismerettel, milyen az övé, bizni lehet, hogy eléri a célt, a melyet követ: az igazságban való békét és örömet. És most mi az, a mit tenni fog? Egy darabig az irodalomnak élt. Két év alatt sokat irt Szemlékbe. Úgy látszik azonban, hogy az irodalmi munkássággal felhagy. Valószínű, hogy véglegesen a tanításra, nevelésre adja magát, a melyre különben meg van a minősültsége. Hogy mire határozza magát, a közel jövő meg fogja mutatni. Jelenleg Hollandiában van s előadásokat tart a kath. egyházzól, annak szelleméről és tanáról. S úgy látszik, hogy sokan hallgatják.

— A consistoriumok ujra választása most folyt le a reformált egyházban, s kevés kivétellel, mindenütt esőndben. Az orthodoxok némely helyt mutattak türelmetlenséget, a liberalisok sehol. Még is az orthodox szellem most más, mint ezelőtt huszonöt évvel. A fiatalabb papok orthodoxiája nem az, mi a régiebbeké. Sok helyt megfordultam a vidéken, s olyan beszédeket hallottam, melyeket magam is csaknem minden változtatás nélkül elmondhatnék. A régi orthodoxia tüncedezik főleg a lyoni conferentia befolyása következtében. Párisban az orthodoxok most is erőszakoskodtak. De általán a pártok helyzete az új választásokkal ugyanaz, mint azelőtt volt. Az Oratoire egyházban a liberalisok ellenjelöltek nélkül egyhangulag választattak meg. A többi párisi egyházban a többség az orthodoxoké, esakhogy kettőben számuk kisebbedett.

CHARRIAUD D.

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

Értesítés. Az »Isten és lélek« cz. mű előfizetőit tisztelettel értesítem, hogy a munka második angol kiadása éppen most van sajtó alatt. Hogy az abban előjöhethő új részleteket is fölvehessem a magyar kiadásba, az érlelődőket szives türelemre kérem.

Péterfi Dénes.

The Place of Immortality in Religious Belief. A discourse by J. Estlin Carpenter, M. A. Manchester College, Oxford. 110. l. 12. r. »A halhatatlanság helye a vallásos hitben«. Az angol unitáriusok theol. akadémiájának egyik tudós tanára, Carpenter Estlin József írta ez értékes művet. A halhatatlanság hite oly régi, mint maga az emberiség. Először is tehát a történelmi vallásokban keresi a halhatatlanság bizonyítékait, főleg a hindu, persa, héber vallásokat, a görög bölcseletet és azután a kereszténységet vizsgálva, melyek mindenikében megvan a halhatatlanság hite, legyen az akár természeti képekben, akár ethikai és metaphysikai tételekben kifejezve. Szerző azután az emberi ismeret és gondolkodás mai világánál főképpen ethikai alapon törekszik a halhatatlanság helyét megállapítani a vallásban, tárgyát mindenütt összekötve azokkal a hasonló, magas és nagy kérdésekkel, melyekkel összefügg. Tárgyának nagy voltát teljes mértékben érezve, munkája elején Emersonnal azt mondja: »Én jobban hiszem és minden komoly lélek jobban hiszi a halhatatlanságot, mint a hogy azt megbizonyítani tudja.« De a könyv végén az olvasó a kifejtett érvek után elmondhatja, hogy ez egyike azoknak a munkáknak, melyek a halhatatlanság hitének erősítésére különösen alkalmasok.

Ueberweg, Grundriss der Geschichte der Philosophie. III. r. Neuzeit II. k. Nachkantische Systeme und Philosophie der Gegenwart. Berlin, 1897. 527 l. 9 m. A mi ezt a könyvet folyóiratunkban különösen megemlítésre méltóvá teszi, az a körülmény, hogy külföldi bölcészettörténetek között talán a legelső, a mely a magyar bölcészeti törekvésekről is megemlékezik s tárgyalásukra majdnem két levelet szentel. Tüzetes ismertetése nem tartozik reánk annál is inkább, mert Ueberweg munkálkodása a bölcészettörténelem terén s művei nálunk is eléggé ismeretesek. E kötet Heinze feldolgozásában most a 8-ik kiadásban jelent meg s az előbbi kiadásokat becsben felülmulja az által, hogy az észak-amerikai, svéd, dán, norvég, németalföldi, lengyel, orosz, cseh, spanyol, portugál, új-görög és a magyar bölcészeti mozgalmakat is, habár röviden és vázlatosan, ismerteti. A kötet első fejezete a Kant kriticismusából származó rendszereket tárgyalja sorban: Fichte, Schelling, Hegel, Krause, Schleiermacher, Schopenhauer, Herbart, Beneke rendszereit; a második fejezet a jelenkor különböző irányait, a melyek minden nagyobb eredetiség nélkül többé-kevésbé mind Kantra vezethetők vissza, mind tőle határozatlan meg.